# נזר דוד

**שבת פרשת וישלח**
שנה שלישית תשפ"ז· גיליון מס'. 140

## נזר הפרשה

אוצר חקירות, רעיונות ופולמוסים על פרשת השבוע

### קבר רחל

ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם. ויצב יעקב מצבה על קבורתה, היא מצבת קבורת רחל עד היום (לה, יט-כ)

קבורתה של רחל נזכרת גם בפרשת ויחי (מח, ז): "ואני בבאי מפדן, מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם". ופירש רש"י שם: "ואקברה שם – ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שיש בלבך עלי, אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן, והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים". ומקורו מדברי המדרש רבה (בראשית פב, י): "מה ראה אבינו יעקב לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא צפה יעקב אבינו שהגליות עתידות לעבור שם, לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים. הדא הוא דכתיב (ירמיה לא, יד) קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה".

ומצאנו שמקום קבורת רחל היה ידוע כבר בימי קדם, ובספר הישר (פרשת וישב) מסופר, שכאשר הורד יוסף למצרים, עצר ליד קברה של אמו: "ויגיע יוסף עד קבר אמו, וימהר וירץ יוסף אל קבר אמו ויפל עליו ויבכה".

וכאשר יצא שאול לחפש את האתונות שאבדו לו, אמר לו שמואל (שמואל א י, ב): "בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין".

אמנם, לכאורה מדברי הנביא הללו משמע שנקברה רחל בגבול בנימין. ובתורה נאמר שנקברה ליד בית לחם. ומצינו בתוספתא בסוטה (פי"א הי"א): "וכי היכן מצינו שנקברה רחל בגבול בנימין, והלא בגבול יהודה נקברה... אלא אמר לו [שמואל לשאול] עכשיו שאני מדבר עמך הנם [האתונות] על קבורת רחל,

ואתה הולך והם באים ואתה מוצא אותן בגבול בנימין".

הנוסע המפורסם רבי בנימין מטודלה מספר: "על קבורת רחל על אם הדרך. והמצבה עשויה מאחת עשרה אבנים, למנין בני יעקב. ועליה כיפה בנויה על ארבעה עמודים. וכל היהודים העוברים חותמים את שמם על אבני המצבה".

הנוסע המפורסם רבי בנימין מטודלה מספר: "על קבורת רחל על אם הדרך. והמצבה עשויה מאחת עשרה אבנים, למנין בני יעקב. ועליה כיפה בנויה על ארבעה עמודים. וכל היהודים העוברים חותמים את שמם על אבני המצבה".

הסיבה לכך שהניחו על הקבר רק אחד עשר אבנים, מבוארת בתיאור מסעותיו של רבי פתחיה מרגנשבורג: "ועל קברה אחת עשרה אבנים, כנגד אחד עשר שבטים. ולפי שעדיין לא נולד בנימין, אלא בצאת נפשה, אין שם אבן כנגדו. והם שיש. ואבן של יעקב שיש אחד, והיא על כולם וגדולה היא מאד משוי הרבה בני אדם. ומשם מיל אחד יש כומרים, לקחו את האבן הגדולה מעל הקבר, וקבעו אותה בבנין עבודה זרה. ולמחר ראו אותה על הקבר, כאשר בתחילה. כן עשו כמה פעמים ונמנעו מלקחתה עוד".

עם זאת, תלמיד הרמב"ן בספרו "תוצאות ארץ ישראל" מעיד כי רק עשר אבנים הונחו על הקבר, ויוסף נמנע מלהניח אבן מכיוון שהיה צעיר מאוד, בן שמונה בלבד, או מפני עגמת הנפש הרבה שהיתה לו בעת פטירת אמו.

הרמב"ן בפירושו מזכיר את קבר רחל: "ועכשיו שזכיתי ובאתי אני לירושלם, שבח לא-ל הטוב והמיטיב, ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפילו מיל". הבנין הנוכחי הנמצא על קבר רחל, נבנה בשנת תר"א בהשתדלותו ובמימונו של הנגיד המפורסם ר' משה מונטיפיורי.

## מי היא מלכות אדום

עניינה של מלכות אדום מבואר בהרחבה בפרשתנו בשני מקומות. הן בתחילת הפרשה כאשר נאמר כי עשו התגורר בארצה שעיר שדה אדום, והן בסוף הפרשה כאשר נמנים כל אלופי אדום לדורותיהם עד שהועמד מלך לבני ישראל.

ממלכת אדום העתיקה היא ממלכה שהתקיימה לצד ממלכות בני ישראל במשך מאות שנים. במשך רוב התקופות האדומים היו צוררים לבני ישראל, אולם בהדרגה כוחם הלך ונחלש. הפעם האחרונה בה הם נזכרים היא במהלך מלחמת חורבן בית שני, כאשר הם מילאו תפקיד חשוב במלחמת הכתות שקרעה את ירושלים לגזרים.

במקומות רבים מספור, גילו לנו חז"ל כי מלכות הרשעה – מלכות רומי, נקראת גם היא "מלכות אדום". אין כאן המקום להביא את כל מראי המקומות שבעניין זה, ונציין כאן רק כי הדברים מובאים בפשטות גם ברבותינו הראשונים והאחרונים, אשר כינו את מלכות רומי בכינוי "מלכות אדום". גם את שאר ממלכות אירופה, אשר נוצרו לאחר התפרקות האימפריה הרומית, מכנים רבותינו בכינוי "מלכות אדום", ואכמ"ל.

על פניו נראה כי חלק מבני אדום גלו מאחרצם אל איטליה ושם הקימו את העיר רומא שבהמשך כבשה את העולם כולו. ואולם, לדעת האבן עזרא (בראשית כז, מ) אין קשר אמיתי בין אומת אדום לבין מלכות רומא וגרורותיה. האבן עזרא מבאר כי רומא נקראה "מלכות אדום" לא בשל כך שהיו בניה מארץ אדום, אלא היה זה כינוי בעלמא מכיוון שכאשר החלה להתפשט בעולם אמונת הנוצרים, היו האדומים הראשונים לקבלה. מסיבה זו כונו הנוצרים בשם "אדומים", וכאשר קבעו את מקום מושבם ברומא, המשיכו לשמור על הכינוי "אדום". לעומת זאת יש המפרשים באופן אחר, ואכמ"ל.

# דבריהם הם זכרונם

## דולצא מגרמייזא

ביום כ"ב בכסלו ד' אלפים תתקנ"ז, נרצחה על קידוש השם האשה הצדקנית מרת דולצא ב"ר אליעזר מהעיר גרמייזא (וורמייזא) שבגר־מניה, אשת חבר לרבן של כל בני הגולה - בעל "הרוקח".

על חייה של דולצא אנו למדים מתוך קינה ארוכה ומפורטת שכתב בעלה על חייה ועל מותה. נראה כי היא הייתה מצאצאי רש"י, ובת למשפחה מיוחסת של בעלי התוספות. היא התבלטה כדמות משפיעה בקהילה היהודית בוורמייזא, הן בקרב נשות הקהילה והן בקרב בחורי ישיבתו של בעלה שאותם החזיקה.

על מותה הטראגי כותב בעלה בהקדמה לקי־נה: "לאחר שפירשתי אני אלעזר הקטון והע־לוב את פרשת 'וישב יעקב' לבטח והייתי יושב על שולחני, באו עלינו שניים מסומנים [=נוצ־רים] והוציאו חרבם והכו אשתי החסידה מרת דולצא, ובתי בלט הגדולה בקעו ראשה, ובתי חנה בקעו בראשה ומתו. ופצעו בני יעקב מגובה ראשו עד חצי לחיו ברקתו. ופצעו ברא־שי ובידי, בשמאלי, ופצעו תלמידי ומלמד שלי. ומיד עמדה [אשתי] החסידה ויצאה מבית החורף וצעקה שהרגו אותנו. ויצאו המתוע־בים והכוה בראשה עד הגרוגרת ובכתף, ומן הכתף עד החגורה וברוחב כל הגב ובפנים, ונפלה הצדקת מתה. ואני סגרתי הפתח וצע־קנו עד שבא לנו עזר ממרום. וצעקתי על הח־סידה לבקש נקמה וכן עשו. גם לאחר שבוע תפסו הרוצח שהרגה והרג שתי בנותיי ופצ־עני ובני והרגוהו. ונשארתי בחוסר כל ובעוני גדול ובייסורים גדולים".

מסגרת האירועים אינה ברורה כל צרכה. מכך שהרוקח מכנה את אותם רוצחים "מסומנים", נראה כי הם היו צלבנים שהיו מסומנים באות הצלב. בקינתו, מתאר הרוקח באופן קורע לב כיצד עמד לצד אשתו ובנותיו הגוססות, וקצ־רה ידו מלהושיע: "ואוי לי עליהן. כמה דמים נשפכו, והיא גוססת לעיניי. המקום יראנו נק־מתן וירחם על נשמתן".

בקינתו, מתאר הרוקח בהרחבה את המקום החשוב שמילאה רעייתו בחיי הקהילה בוור־מייזא: "משוררת זמירות ותפילה ומדברת תח־נונים / ודווי בכל יום לנשמת כל חי וכל מאמי־נים. / נואמת פיטום הקטורת ועשרת הדברים בכל המדינות לימדה נשים ומנעמת זמרים. / סדרי תפילה בבוקר ובערב סודרת / ולבית הכ־נסת מקדמת ומאחרת".

בהמשך הקינה, מקונן הרוקח גם על שתי בנותיו: בלט בת השלוש עשרה וחנה בת השש. על בלט הוא כותב: "למדה כל התפי־לות והזמירות מאמה / צנועה וחסידה ונעימה וחכמה... זריזה בבית בלט ומדברת רק אמת / עובדת בוראה וטווה ותופרת ומרקמת".

כאוב במיוחד הוא תיאורו על חנה, הפעוטה בת השש, שהייתה ילדת שעשועיו: "חנה בתי הקטנה / קראה קריאת שמע בכל יום פרשה ראשונה. / בת שנים שש הייתה וטווה ותופ־רת / ומרקמת ומשעשעת אותי ומזמרת".

## רבי אברהם הגר

בדיוק 68 שנים לאחר מכן, נרצח על קידוש השם רבי אברהם הגר. המידע שיש בידינו על אודותיו מועט. הוא היה נוצרי שבחר להתגייר, והקדיש את חייו למען הסברת היהדות בקרב הנוצרים.

התוספות במסכת קידושין (עא, א) מביאים מימרא בשמו ביחס לדברי רבי חלבו "קשים גרים לישראל כספחת". התוספות דנים

באריכות בשאלה מדוע קשים גרים לישראל כספחת, ומביאים תשובות שונות. בין היתר מובא שם: "וה"ר אברהם גר פירש לפי שהגרין בקיאין במצות ומדקדקין בהם קשים הם לישראל כספחת דמתוך כן הקב"ה מזכיר עונותיהם של ישראל כשאין עושין רצונו".

מעניין לציין כי דברים מעין אלו ממש מביאים בעלי התוספות גם בפירוש על התורה הנדפס בשם "דעת זקנים" (שמות ד, יח), אולם בשם "הרב יהוספיה הגר". רבי יהוספיה ביאר על פי זה מדוע נקראו בני יתרו (שהיה גר) בשם "קני" - לפי שהטיל קנאה בין ישראל לאביהם שבשמים, לפי שהגרים מדקדקים במצוות יותר מישראל.

ככל הנראה במסעותיו למען הסנגוריה על היהדות, עבר רבי אברהם את גבול הטעם הטוב והחל להטיף לנוצרים להתגייר בעצמם. באחת הפעמים, כאשר הגיע לעיר זינציג, הוא עשה כמעשה אברהם אבינו וניתץ צלמים ואיקונות נוצריים. כמובן, תושבי המקום הנורציים זעמו ופתחו בפוגרום אכזרי כנגד יהודי העיר. רבי אברהם עצמו נכלא והובא לעיר אאוגסבורג, שם ניסו לשכנע אותו לחזור לנצרות ובתמורה ימחלו לו על חטאיו.

רבי אברהם סרב בעוז, ובשל כך הועלה על המוקד. יום מותו נקבע כתענית ציבור ביהדות גרמניה, ורבי מרדכי בן הלל, מחבר ספר המרדכי על הש"ס, אפילו כתב סליחה מיוחדת לתענית זו שנקראה בשם "מה רב טובך". מן העניין לציין כאן כי בעל המרדכי עצמו נרצח על קידוש השם כעבור שלושים שנה בשנת נ"ח.

אין לבלבל בין רבי אברהם זה לבין גרים אחרים שנודעו בכינוי "רבי אברהם", כאשר המפורסם ביותר הוא כמובן רבי אברהם הגר אשר נרצח בזמנו של הגר"א.

## ר' טוביה בועז

ביום כ"א בכסלו תקמ"ג, נפטר ר' טוביה ב"ר אברהם חיים בועז, מנכבדי יהדות הולנד ומראשי הקהילה היהודית בהאג - בין היהודים הבולטים והמשפיעים בעולם בתקופתו.

ר' טוביה היה נכדו של ר' טוביה מגנוס - אשר היה היהודי האשכנזי הראשון שהתיישב בעיר האג (לפני כן התגוררו בעיר בעיקר אנוסים ספרדים). בית הכנסת האשכנזי בעיר נמצא מעל בית המשפחה.

ר' טוביה הקים יחד עם אביו בנק, שעד מהרה הפך לאחד הבנקים הגדולים והמפורסמים באירופה. הוא הלווה כספים לשליטים ומנהיגים בכל רחבי היבשת, וכמה וכמה מלכים וקיסרים ביקרו בביתו בניסיון לשכנע אותו להעניק להם הלוואה.

בזכות הלוואותיו של ר' טוביה, הצילה הולנד להקים את "חברת הודו המזרחית" אשר סחרה בסחורות יקרות ערך מהאיים הקריביים שנקראו באותם ימים "איי הודו המזרחית". כך הפכה הולנד לאימפריה קולוניאלית עשירה ומפיעה.

ר' טוביה ניצל את הונו ואת השפעתו כדי לסייע ליהודים בכל רחבי העולם. הוא ניסה למנוע את גירוש יהודי פראג, להיטיב את מצבם של יהודי פוזנא שסופחה לפרוסיה, ולהביא לקבורה יהודים שהוצאו להורג בידי השלטונות. הוא אף ניצל את קשריו עם חברת הודו המזרחית ההולנדית כדי ליצור קשר עם היהודים בקהילה המבודדת בעיר קוצ'ין שבהודו, ואפילו סייע להם להדפיס לראשונה סידור לפי נוסח הודו.


שאלות, הערות, ובקשות ניתן לשלוח למייל:

**nezerdavid2024@gmail.com**

ניתן גם לקבל את העלון במייל הנ"ל